

ECOLOGISMUL: MOD DE CONTESTARE A PUTERII INSTITUITE

HENRIETA ANIŞOARA ŞERBAN

În perimetru teoretic și de activism conturat de relația dintre individ și puterea instituită, contestarea a devenit o formă acceptată și chiar privilegiată, pe de o parte, de atestare a subiectivității individuale, ca un fundament legitim al acțiunii politice, și, pe de altă parte, de precizare a drepturilor omului, în accepțiunile actuale. Ecologismul este parte a unui proces contemporan de „subiectivare“, în termenii lui Michel Foucault, proces prin care oamenii pot problematiza raporturile de putere în care sunt prinși, într-un context istoric anumit. Ceea ce este aparent „natural“ și „apolitic“ — cum ar fi criza mediului ambiant — este, odată cu Foucault, de expus contestării, devenind prin contestare modalități de analiză a mecanismelor puterii. Contestarea se sprijină pe viață și pe om ca fință vie. Abordarea deschisă de către acest autor statuează viața ca obiect politic, ce se poate întoarce împotriva puterii instituite ce încearcă să o controleze. Perspectivele actuale asupra drepturilor omului se concentrează pe precizarea și pe adaptarea lor la realitățile complexe ale comunităților umane de astăzi. În termenii lui Ronald Dworkin, există un interes crescut pentru ca drepturile omului să funcționeze ca „atuuri“.

Ecologismul este o ideologie *soft*, care pune accentul pe un tip special de individualitate, o individualitate activă, conștientă de datele și de regulile sistemului politic în care activează, competentă din punct de vedere comunicațional. Ca orice alte ideologii aceasta este o filosofie de viață, dar este mai complexă decât filosofiile clasice și urmărește sugerarea și impunerea de reguli și politici publice, mai degrabă decât o bază de acțiune pentru cucerirea puterii politice.

Ecologia, generată de științele naturii, este baza ecologismului, o expresie a gândirii politice contestatare în știința politică. Putem considera că ecologismul se înscrie în știința politică pornind de la noțiunea de ecosistem relevantă nu doar în studiul mediului, ci și în studiul sistemului politic. În esență, ideea că sunt decizii politice acelea care mențin și îmbunătățesc ecosistemul democratic, în măsura în care reușesc să fie cele mai bune soluții din punct de vedere tehnic, economic, etic și nu doar din considerente electorale surprinde chintesația relației dintre ecologism și știința politică. Astfel, la nivel internațional și național ecologismul sprijină: abandonarea cursei pentru productivitate cu orice preț și a societății de consum, modificarea politiciei agricole și a politiciei privind energia nucleară. La nivel local acțiunea (și meditația) ecologistă poate să conducă la decizii de limitare/reglementare a circulației automobilelor, la obligarea întreprinder-

derilor poluante să-și modifice instalațiile, etc. Avertismentele științifice cu privire, spre exemplu la starea stratului de ozon, la gradul de poluare al diverselor zone de apă, uscat, aer, privind dispariția unor specii de plante ori de animale, sau chiar datele și analizele privitoare la stresul vieții urbane sunt furnizate de ecologie, ca știință naturală, dar găsindu-și ecou larg în rândurile populației și specialiștilor, ajung să creeze mișcări populare care influențează pasivismul inițial al guvernantilor și se finalizează cu crearea de mișcări, partide și politici ecologiste. Ecologismul, ca gândire, atitudine și acțiune pro-ecologistă are viitor, dar acest viitor este determinat de doi factori majori: factorul opinie publică și factorul economic.

Din ce în ce mai mulți indivizi militanți se antrenează în acest joc de contestare a puterii instituite cu o atât de mare miză democratică. Problema care se pune este dacă statul ori formațiunile politice ale viitorului, pot deveni ecologiste, în atașamentul lor pentru democrație.

Ecologismul își găsește locul într-un climat cultural actual mai larg, postmodern. Postmodernismul discreditează marile narătuni ale omenirii: „progresul“, „producția“, „societatea de consum“. Ca urmare, insistența pentru responsabilitate în exloatarea mediului își găsește un ecou mai puternic și mai convingător.

În acest context, există chiar un climat cultural care le constituie ca aliate fișești. Este vorba despre New Age, un nume generic pentru o concepție eclectică (culturală, socială, politică și mistică) care anunță și susține deopotrivă zorii unei noi unități între popoare și dihotomii diverse, spre colaborare, „dezindividuație“, pace mondială, stimularea de studii comparate și complementare, filosofice, religioase și ținând de științele naturii, cercetarea inexplicabilului, promovarea forțelor lăuntrice ale oamenilor, pentru echilibru și continuitate, în sensurile cele mai largi și mai generoase, în toate sferele existenței umane și în interiorul omului.

F. Capra unul dintre marile nume ale mișcării și ideologiei New Age indică dezechilibrul generat în societatea occidentală de valorizarea exagerată a cunoașterii raționale, științei, concurenței, exploatarii resurselor naturii în detrimentul cunoașterii intuitive, religiei, cooperării, ocrotirii naturii. Consecința, arată acestași autor este criza privind sănătatea individului, societății, ecosistemului.

Ecologismul este un tip de luptă politică pentru înțelegerea și protecția mediului înconjurător natural, pervertit fie în goana capitalistă după profit, fie prin încrederea oarbă a politicii comuniste într-un progres științific linear (și eventual constant) ce ar compensa exploatarea naturii. Astăzi, tocmai datele furnizate de ecologie sunt recuperate în mod ideologic și folosite în mod propagandistic în ecologism, în societățile democratice contemporane.

Această filosofie-ideologie de protecție a mediului se bazează pe patru principii fundamentale. Primul afirmă că „totul este în legătură cu orice altceva“. Toate organismele vii fiind interconectate, dezechilibrul unuia, atrage după sine dezechilibrul celorlalte. Se vorbește despre complexitatea rețelei ecologice și despre viteza ei intrinsecă de funcționare, parametri ce indică presiunile, interven-

țiile tehnologice care pot fi suportate și cât timp. Unii autori compară rețeaua ecologică cu un fel de amplificator, deoarece o mică perturbație produsă undeva poate avea consecințe mai ample, chiar la distanță și în timp.

Al doilea principiu indică: „orice este subiect al unui proces de devenire“, sau de schimbare, aşadar, cel puțin într-o primă etapă orice ajunge undeva. Barry Commoner, biologul și luptătorul „cruciat“ al ecologiei, dă, comentează și clarifică acest principiu prin faptul că nu există nici un loc sigur pentru a depozita otrăvuri. Din aer, acestea pot ajunge în pământ prin ploaie, de aici în plante și apoi în animale și în oameni. Ecologiștii arată că una dintre principalele cauze ale crizelor ecologice stau în faptul că mari cantități de substanțe au fost extrase, transformate și eliminate în mediu, neînținându-se seama că *totul trebuie să se ducă undeva*. Experiența catastrofelor ecologice înregistrează că rezultatul este, foarte adesea, o acumulare de substanțe nocive în natură.

Al treilea principiu arată că „natura știe cel mai bine“. Aceasta înseamnă că este extrem de probabil ca orice modificare adusă de oameni sistemului ecologic să nu facă decât să-l dezechilibreze, să-l denatureze, să-l strice. Acest principiu întâlnește opoziția cea mai acerbă, nu numai prin contrazicerea competenței umane, ci și fiindcă tehnologia are astăzi un rol esențial în societate, iar tehnologia are tocmai rolul de a perfecționa natura, adaptând-o la nevoile umane. Omul nu se mai adaptează la mediu, ci adaptează mediu la necesitățile sale. Recomandarea ecologistă este de a privi toate substanțele chimice (organice) care nu se întâlnesc în natură, ca potențiali dăunători.

În fine, la aceste principii se adaugă încă unul, de fapt o maximă destul de populară în universul cultural anglo-saxon și american: „nu există aşa ceva precum o masă gratuită“. Transcrisă în termenii ecologiei, ideea este că fiecare acțiune, în cazul fericit, fiecare câștig, își are costul său.

Paradigma ecologistă examinează consecințele ecologice ale intercorelațiilor dintre funcțiile economice (cum ar fi consecințele ecologice ale unui fenomen de impulsioneare a comerțului prin producția industrială), factorii geografici (cum ar fi porturile sau râurile și gradul lor de poluare), factorii demografici (înclusiv migrațiile sau înlocuirea unui grup de oameni de către altul, proces denumit și succesiunea ecologică) și tehnologiile de transport, cum ar fi aspectele legate de consecințele ecologice ale sporirii numărului de autobuze sau legate de existența metrourilor.

Existența omului pe pământ implică variate procese ciclice, interdependente, multe cu o tendință intrinsecă de creștere, mai puțin procesele ce implică mineralele și ecosfera. Omul își creează domenii tehnologice și economice, culturale, sociale și politice, unde se derulează cicluri în conflict cu cele cu limite fixe, din domeniul natural. Puterea instituită, guvernul, este chemat să protejeze astfel de resurse. Guvernele (nici cele socialiste și nici cele capitaliste) nu reușesc să îndeplinească această funcție de protecție. Statul, fie cel social-democrat, fie statul administrator, fie statul paznic de noapte, demonstrează un atașament sporit față de progres, deci față de tehnologie și creștere economică, în comparație cu puterea sa de a prevedea, administra și rezolva crizele ecosistemului. Tehnica nu poate analiza sistemul în întregime, ci își alege sarcini limitate, divizează și sub-

divizează sarcinile care i se propun, ca urmare găsind soluții ce aduc după sine noi probleme de rezolvat, uneori, între acestea, și dezastre ecologice surprinzătoare. Abordarea științifică modernă reducționistă trebuie amendată astfel încât să fie doar o etapă a demersului științific, completată de altele ce refac complexitatea și re-leagă problemele științifice de cele ce afectează omul și universul uman complex.

Ecologismul valorizează din punct de vedere politic conștientizarea gravității crizei ecologice, care a determinat omul contemporan să devină interesat de noile valențe ale unei idei ce părea strict poetică: necesitatea armoniei dintre om și natură. Disparația unor specii, semnalarea altora ca specii amenințate, Războliul Rece și problema înarmărilor și a experiențelor nucleare efectuate de marile puteri, smogul din marile orașe, dezastrele cauzate de accidentele tancurilor și bazelor de extracție de petrol, care au poluat zone largi maritime și oceanice, îngrășăminte cu efecte secundare care au lansat agricultura ecologică, tensiunile generate de alimentele modificate genetic, au fost factorii principali care au grăbit și adâncit această conștientizare. Este ceea ce generează o apreciere publică ce pune în balanță avantajele obținute printr-o tehnologie anume și risurile pe care le incumbă aceasta. Dintr-o astfel de conștientizare ce a pătruns astăzi până la nivel de microgrupuri, au erupt modele de viață ecologistă (regim alimentar vegetarian, un consum de apă ecologist autoimpus, refuzul blănurilor naturale, etc.), mișcările ecologiste (unele radicale, ai căror membri se autonumesc „ecoteroriști“ dar acționează în ultimă instanță în interesul umanității, mult mai responsabil decât teroriștii reali, spre exemplu punând cuie pe traseele ce trebuie protejate de turismul cu mașina mică), partidele ecologiste.

În timp ce, putem spune că ecologia are în centrul său savantul conștient, ecologismul își bazează existența pe existența cetățeanului informat. Cetățeanul este chemat să semnaleze statului depășit de complexitatea proceselor de guvernare chestiunile ce necesită reglementare și protecțiile pe care le consideră necesare. Grupurile de interes ecologiste și mișcările ecologiste trebuie să sensibilizeze atât guvernul, parlamentul, cât și marele public pentru a obține politici publice benefice ecosistemului. Este vorba despre un demers politic, prin aceea că se emit judecăți de valoare dependente de accentul pus fie pe avanțajul economic, fie pe valoarea atribuită vieții omenești, chestiuni care necesită discernământ politic și în de reprezentanții aleși ai poporului.

Faptul că trăim în societăți de comunicare, în societăți globale are un rol deosebit de important în educarea publicului. Existența „satului global“ șurează procesul de educare a publicului, deoarece conexiunile strânse dintre națiuni generă nu numai informație ecologică, nu numai circulația tendințelor ecologiste, ci și necesitatea unei acordări a legislațiilor națiunilor. În cazul României, integrarea în Uniunea Europeană înseamnă și urgentarea unui import legislativ ecologic. Astăzi folosirea unor țări ca „groapă de gunoi“, exploatarea lor ne-ecologică este din ce în ce mai greu de realizat în această etapă a globalizării, când rolul hegemonic al Statelor Unite crește, răspândind și principiile morale ecologice și drepturile ecologice ale omului, după care un public mondial îi judecă performanțele.

Legătura dintre ecologism și știința politică este realizată pe de o parte prin educația ecologică importată prin mass-media sau generată prin legislație și opinia publică, iar pe de altă parte prin activitățile mișcărilor ecologice și ale partidelor, care „hrănesc“ și formează o opinie publică tipică, ce la rândul său le susține existența. „În practică, protecția mediului este uneori privită ca un fel de problemă a «grijii pentru mamă»: practic, nimenei nu i se poate opune“.

De fapt se insinuează adesea că aspectele ambientale sunt atât de anodine, încât ele servesc doar ca să abată lumea de la chestiuni mai grave, controversate — un pretext ecologic de eludare a problemelor sărăciei, discriminării rasiale și războiului. În practică, lucrurile nu stau chiar aşa. Ca problemă politică, problema protecției mediului nu este nici inofensivă, nici irelevantă pentru aspectele fundamentale ale justiției sociale.¹ De asemenea, de analizat din punct de vedere politic sunt problemele de mediu generate de sărăcie. Barry Commoner exemplifică, arătând că în cazul avionului supersonic de transport sindicatele au sprijinit proiectul, îmbrățișând cauza potențialilor şomeri. Ecologiștii s-au opus proiectului, luând în considerare creșterea frecvenței cancerului de piele datorită radiației ultraviolete produse și nocivitatea zgomotului în sine. Pentru şomer însă, ecologiștii au devenit „ecotrănsniți“ și „dușmani de clasă“.

Un alt aspect politic de studiat este furnizat de relația dintre problemele de mediu și cele privind războiul și pacea. Guvernele pot duce războaie ecologice, adică, producătoare de catastrofe ecologice, considerând la momentul respectiv, în mod greșit, că armele biochimice utilizate nu au un efect nociv pe termen lung, din punct de vedere ecologic. Astfel a fost și războiul purtat de SUA în Vietnam, prin erbicidele folosite, considerate eficiente și absolut necesare pentru apărarea țării.

Ecologismul este interesant pentru științele politice și prin teoriile economiei politice ale creșterii urbane, care, deși se concentrează asupra unor factori diferenți ai creșterii urbane, arată interconexiunea unor factori care acționează în mod complementar. Adesea, factorii ecologici depind de caracteristicile economico-politice ale unui oraș. În acest context, rolul guvernului și al politicilor publice elaborate este esențial, după cum se poate observa și în tabel*.

Abordările problemei ecologiste sunt multiple. Sustinătorii progresului inevitabil și necesar atrag atenția că progresul are „prețul“ și sacrificiile sale necesare, acestea incluzând poluarea. Poluarea este de tolerat, în calitatea sa de consecință minoră în raport cu beneficiul progresului. „Stângiștii“ din rândurile ecologiștilor consideră că poluarea este o consecință directă a exploatarii ce caracterează societatea capitalistă și nu o consecință a dezvoltării tehnologice. Cu toate acestea, există statistici ce indică țările cu guverne „marxiste“, drept țări cu poluarea cea mai mare. O altă opinie, înrudită cu prima, este că tocmai progresul tehnologic va oferi o tehnologie ecologică ce va pune capăt poluării. Alte voci consideră însă că totul trebuie schimbat, deciziile politice trebuind să dea prioritate ecologiei în fața economiei. Utilizarea materiilor prime trebuie limitată, concomitent cu trecerea la surse nepoluante de energie (apă, soare, vânt).

Țara cu realizări ecologice dintre cele mai impresionante este Germania, țară care are și o activitate politică ecologistă dinamică. Astăzi Germania produce și

*

	<i>Imboldul pentru creștere</i>	<i>Rolul guvernului</i>	<i>Modelul de dezvoltare urbană</i>
Teoria ecologică	Imboldul de creștere economică este generat de forțele pieței libere, de existența pământului ieftin, de forța de muncă ieftină, factor potentat de migrațiile de populație, de tehnologii de transport și comunicații performante. Adeasea facerile se orientează și spre zone cu mai puține reglementări, inclusiv ecologice, ceea ce se consideră un „climat mai bun de afaceri“.	Din această perspectivă, rolul guvernului este minim în societățile descentralizate, de piață liberă. Se aşteaptă însă din partea guvernului să amelioreze și să rezolve toate crizele care ar putea apărea, inclusiv cele de natură ecologică.	Orașele se dezvoltă pe modelul cercurilor concentrice, mai ales cele noi, studiate în SUA, într-un efort de a „prinde din urmă“ orașele mai vechi.
Economia politică. Abordarea conflictuală	Deciziile economice și politice sunt luate de către liderii mediilor de afaceri și din guvern, decizii de care depind și tehnologiile utilizate și în ultimă instanță și caracteristicile ecologice.	Guvernul este considerat mai important pentru dezvoltarea urbană ca mediile de afaceri. Se evidențiază legătura dintre guvern, capitalul privat și orașe.	Apare o dezvoltare inegală a orașelor. Orașele se îndepărtează unele de altele.
Teoria economiei mondiale	Tendințe de piață, globale, context în care un oraș este nevoie să se specializeze într-un cadru global. Stadiile primare de dezvoltare urbană, economică și politică, devin „blocuri de construcție“ pentru ulterioarele perioade de creștere sau de declin economic.	Guvernul (local) este foarte important, în pofida liberei inițiative și a ideologiei anti-guvernamentale. Guvernele locale trebuie să facă față costurilor presupuse de dezvoltările rapide. Devin importante coalițiile de forțe economice și politice în sprijinul dezvoltării.	Unele orașe își asumă o specializare în contextul economiei globale. Doar cele care au un rol vital în contextul acestei economii globale vor prospera, în timp ce restul vor fi în declin.

exportă mare parte din tehnologia și utilajele ecologiste ale lumii. Ecologismul este aici parte firească din atitudinea civică de zi cu zi a cetățenilor. Există containere separate pentru deșeurile recuperabile din hârtie, sticlă, metal. Spiritul ecologic a penetrat spiritul întreprinzător, aici luând ființă primele hoteluri cu fân din lume, unde se doarme pe paturi din fân. Acest tip de turism este dedicat nu doar aventurierilor sau tinerilor, ci mai ales marilor capitaliști, în lupta împotriva stresului. Încă din anii 1960 existau formațiuni ecologiste vest-germane: Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Bund für Lebensschutz, Deutscher Naturschutzzring. Austriacul Günter Schwab pune bazele organizației internaționale Weltbund zum Schutz des Lebens. Astăzi este cunoscută în lumea întreagă „temută“ și respectată de marile concernuri, activitatea organizației internaționale Greenpeace. Ceea ce a dat un impuls deosebit mișcării ecologice mondiale, a fost criza petrolului din anii 1972–1973. Începând cu 1974 mass media și-a luat în primire rolul de informare și cu privire la problematica ecologistă, punând bazele conștiinței ecologiste din lumea întreagă. Numeroasele canale de televiziune Discovery aprofundează astăzi această realizare.

Partidele verzi sunt și nu sunt partide politice în sensul tradițional. Pe de o parte, partidele ecologiste sunt forțate să participe la jocul politic în maniera clasică, din considerente electorale, pentru a putea câștiga puterea politică și deci pentru a-și putea impune deciziile ecologiste. Pe de altă parte orientarea lor le obligă la a apăra poziții politice contestatare paradoxale. Adesea partidele ecologiste sunt obligate să-și administreze diversitatea internă de grupuri și fracțiuni, prin poziții politice flexibile și fiind în mod alternativ, când în opoziție intraparlamentară, când în opoziție extraparlamentară.

Mișcarea ecologistă nu se poate transpune (nici în Germania, nici în alte țări) într-un singur partid. Există „verzi de stânga“, care duc un fel de „luptă de clasă“ fără a se identifica întru totul cu politica social-democrată, „stângistă“ (Partidul Democratic Ecologist, înființat în 1981 prin contopirea a trei grupuri din fosta „Federatie Verde“, prezentat de Herbert Gruhl). Partida verzilor este principalul său oponent (înființată încă din 1980) și îi reproșează Partidului Democratic Ecologist lipsa de aptitudini politice pe scena politică, în timp ce aceștia acuză Partida verzilor de abandonarea ecologismului.

Mișcarea ecologistă este astăzi „revendicată“ și de mișcarea New Age, paradigmă holistă, ce consideră că „verzii“ pot insufla sentimentul responsabilității pentru natură oamenilor, reeducându-i în spiritul protecției animalelor, ocrotirea minorităților (de la grupuri sociale marginalizate, la specii pe cale de dispariție) și prețuirea calității înaintea cantitatii (depășirea atitudinii consumiste capitaliste occidentale, prețind spiritul cooperant, intuitiv, recomandând re-orientarea oamenilor spre totalitatea „om-lume“). „Verzii“ sunt însă, în mod paradoxal, ca partid New Age, cel mai puțin un partid politic în sensul curent al sintagmei, atât datorită paradigmiei holiste, aceasta ne-receptând politică, refuzând-o în calitatea sa caracteristică de confrontare, cât și datorită „dimensiunii spirituale“, integrând ocultismul, parapsihismul și transpersonalismul.

Ideile ecologice își fac loc în istoria ideilor politice.

Kropotkin, cunoscut ca teoretician anarhist ce încerca să demonstreze cu instrumentele științelor naturii efectul distructiv al autorității, observa efectele ne-

gative ale autorității și asupra dorinței oamenilor de a-și modela/conserva mediul înconjurător.

Murray Bookchin insistă asupra legăturii dintre dominarea omului de către om și cea a naturii de către oameni. Pentru el, structurile ierarhice ale societății sunt periculoase, fie ele socialiste sau capitaliste. Ideile lui cu privire la crearea de ecocomunități au fost considerate utopice, deși au stimulat ecologismul anilor 1970 și 1980. În ecocomunități, arată autorul, oamenii sunt animați de egalitarism și dorință de participare politică, dar numai ca indivizi independenți, ca cetăteni cu spirit civic, preferând acțiunea directă și cooperarea, pentru realizarea diversității în unitate (și a unității în diversitate).²

André Gorz, contemporanul nostru, întemeietor al revistei „Nouvel Observateur“, pune la îndoială, din perspectivă ecologică, logica dovedită de capitalismul modern, ce limitează („neecologic“) dreptul indivizilor de a-și controla propria viață.³

În ecologismul contemporan, adevărul ecologic despre cum nici un element din ecosistem nu poate supraviețui de unul singur se traduce în termeni politici ecologiști în participare politică responsabilă și în revalorizarea cooperării dintre indivizi. „Oamenii s-au smuls din cercul vieții îmboldiți nu de nevoi biologice, ci de organizarea socială pe care au născocit-o pentru a «cucerii» natura: un mijloc de a dobândi bogății ce satisfac cerințe aflate în conflict cu cele ce guvernează natura. Rezultatul final este criza mediului ambiant, o criză a supraviețuirii. Încă o dată, pentru a supraviețui, trebuie să închidem cercul. Trebuie să învățăm cum să restituim naturii, bogăția împrumutată de la ea.“⁴

NOTE

1. Barry Commoner, *Cercul care se închide*, traducere de Florin Ionescu, București, Editura Politică, 1980, p. 204.
2. Murray Bookchin, *The Ecology of Freedom*, Palo Alto, California, Cheshire, 1982.

3. André Gorz, Michel Bošquet, *Écologie et politique*, Paris, Éditions du Seuil, 1978.
4. Barry Commoner, *op. cit.*, p. 295.